

PÉTERI GYÖRGY

A „tudományos üzemvezetés”
és a munkásellenőrzés konfliktusa 1919-ben*

Az ipari gazdálkodási rendszer „vertikális” és „horizontális”¹ keresztmetszeteit vizsgálva olyan változásokat figyelhetünk meg, melyek a vállalati gazdálkodási forma felbomlása irányában hatottak. A meghatározó változás kétségkívül a rendszer vertikális szerkezetében ment végbe, az ágazati központok létesítésével és a vállalati gazdálkodási funkciók előbbieik javára történt újraelosztásával. Ennek következtében egyrészt megszűntek a régi vállalati keretek, bár pusztán ebből még nem következett a vállalati forma megszűnte általában. Másrészt a hierarchia alsó szintjén a gyártás funkciójára redukált termelési telephelyek, üzemek maradtak, míg az ágazatonként képződő csúcson „vállalati” jelleget felöltő központi szervek, népbiztossági szakosztályok, hivatalok, szakmai üzemközpontok formálódtak. A „vállalati önállóság” – ami véleményem szerint nem mérték, hanem minőség kérdése, vagyis a vállalati forma attribútuma az önállóság, amely az újatermelési folyamat valamennyi mozzanatát egybefűző *gazdálkodási egységen* alapul – megszűnt a mikroökonómia jellemzője lenni, s kizárólag az ágazati központok, az ágazatok egészének sajátjává vált. Míg a hierarchia alsó szintjén megszűnt a gazdasági elkülönültség, addig az ágazatok elkülönült egységekként álltak egymással szemben, csakhogy e magasabb szintre emelt horizontális struktúra részben „illegális” jelenség volt (a központi irányítás nem ismerte el – küzdött is ellene). De nemcsak ezért nem kezelhetjük a vállalati forma új létezési módjaként az ágazati központokat – legalábbis a gazdaság legális mechanizmusát tekintve. A vállalat ugyanis per definitionem az árugazdaság kategóriája. A gazdálkodás elkülönült forrásokra települő csomópontjai involválják és előfeltételezik az áru-pénzviszonyokat. Ha a legutóbbi háromnegyed évszázad vállalatdefinícióit áttekintjük, e kérdésben teljes egyetértést tapasztalhatunk a különböző kor-

*Részlet „A Magyar Tanácsköztársaság iparirányítási rendszere” című, sajtó alatt levő könyvből. – A szerk.

¹ „Vertikális” és „horizontális” keresztmetszetek megkülönböztetését Kornai János – „mechanizmus”-irodalmunkból máig is kiemelkedő – könyve nyomán alkalmazom (vö. *Kornai János: A gazdasági vezetés túlzott központosítása. Kritikai elemzés könnyűipari tapasztalatok alapján. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1957, Gazdasági mechanizmusunk „modellje” c. alfejezet*). Kornai a vállalatokat érő hatásokat csoportosította aszerint, hogy azok horizontális síkból (vagyis a hierarchia azonos szintjéről, más vállalatoktól), vagy vertikális síkból (a központi irányítástól) érik őket. Én ezt általánosabban kezelem: vertikális keresztmetszetként az irányítás és gazdálkodás intézményi hierarchiáját (mely többszintű is lehet a központ-vállalat kétszintű építményénél) és e hierarchia lépcsőinek kölcsönös kapcsolatait, horizontális keresztmetszetként pedig a hierarchia azonos szintű (mellérendelt) intézményeinek tagolódását, kölcsönös viszonyait fogom fel.

szakok különböző szemléletű szerzőinél. Halász–Mandelló századforduló idején kiadott Közgazdasági Lexikonjában a „Termelés” címszónál a következő olvasható: „Azt a munkát, amely a termelő tényezőkként szereplő és különböző magángazdaságok vagyonszférában levő jószágcsoportokat egy közös termelő cél érdekében egyesíti, vállalkozásnak, a termelésnek ezt az alakját pedig vállalatnak mondjuk.”² Heller Farkas szerint a vállalat a jövedelem-orientált („kereseti”) gazdálkodás egysége, „amely a termelési költségeket előlegezve, a piac számára termel és a termelési tényezőket is a piacból meríti. A piacba kapcsoltág tehát leglényegesebb vonása a V.-nak . . .”³ S mai fogalmaink szerint is, tőkés és szocialista vállalat egyaránt „a társadalmi munkamegosztás, a fejlett áruterelési viszonyok olyan gazdasági-szervezeti alapegysége, amely a gazdasági élet más szereplőitől (a többi vállalattól, az egyénektől mint fogyasztóktól) elkülönülten, hozzájuk a piac közvetítésével kapcsolódva, pénzüjvedelem szerzésére és növelésére irányuló gazdálkodást folytat”.⁴ Minthogy azonban az ágazati gazdálkodás egységeinek működésére nem volt jellemző a „piacba kapcsoltág”, az, hogy kibocsátásuk a piac közvetítésével jutott volna el felhasználóihoz, illetve hogy termelési feltételeiket a piacból merítették volna, ezért „vállalat”-ként sem kezelhetjük őket. Más szavakkal: az új ipari gazdálkodási rendszer formálásában érvényesített azon alapelv, miszerint „A szocializált vállalatoknak egybe kell forniuk, különálló vállalatokból harmonikus egésznek kell létrejönnie”⁵ (vagyis az ágazati centralizáció) a naturálgazdálkodással, illetve a központi készletezés és újraelosztás rendszerével együtt a *vállalati forma gazdálkodási rendszerből történő kiiktatását* jelentette. A legális mechanizmus, mint minden áru-pénzviszonyokhoz fűződő kategóriát, a vállalatot is „naturalizálta”. Ebből a szempontból a rendszer legjobb összefoglalását Lengyel Gyula korabeli cikkében olvashatjuk: „A kapitalista elkülönített magángazdaságok helyébe az egységes kollektív gazdálkodás lépett. . . A kollektív gazdálkodás elemei, az üzemek és termelőszövetkezetek, egymással pontos elszámolási viszonyba lépnek, amely elszámolás átmenetileg értékelszámolás, de végső kifejlődésben munkamennyiségelszámolás lesz. . . A kommunista termelés rendje teljesen szabályozott, a szabályozás központosan, a kommunista társadalom statisztikai szervénél, az egyes termelő egységek pontos elszámolása és ellenőrzése alapján történik”⁶ (az én kiemelésem – P. Gy.).

E központilag szabályozott naturálgazdálkodás rendszeréből egy szinte megoldhatatlan követelmény és a vállalati-üzemi irányításra vonatkozóan pedig egy igen fontos következmény adódik.

A követelmény: helyettesíteni kell a vállalati formában megvalósult árugazdálkodás költség–ár–jövedelem kategóriáit olyan jelrendszerrel, mely az új viszonyok között alkalmas alátámasztani a központi szervek szabályozó, irányító tevékenységét a hatékonyság érvényesítése, a termelés és fogyasztás szerkezeti és mennyiségi megfeleltetése érdekében. E feladat megoldásának lehetősége kapcsán ugyanazon elvi korlátokat kell említe-

² Halász Sándor–Mandelló Gyula: Közgazdasági Lexikon, III. k. Pallas, 1909. 509.

³ Heller Farkas: Közgazdasági Lexikon, Grill kiadás. 1937. 472.

⁴ Közgazdasági Lexikon. Kossuth. 1972. 379.

⁵ E. Sz. Varga: Problemi ekonomiceszkov politiki pri proletarszkov diktaturi, in: Izbrannoje proizvedenije, t. I. Izd. „Nauka”, Moszkva, 1974. 167.

⁶ Lengyel Gyula: A könyvvitel szerepe az új gazdasági rendben. Revizorok Lapja, 1919. ápr. 15.

nünk, melyeket már az ágazati rendszer, illetve az anyaggazdálkodás kapcsán felvetettünk. Mindenesetre, hogy a helyettesítés követelménye már a korban jelentkezett, azt Hubert Emil „Az ipari üzemek produktivitásának és rentabilitásának ellenőrzése” c. tervezete bizonyítja, melyet Varga Jenő megbízásából készített. A tervezet konklúziója híven tükrözi a korszak azon törekvését, hogy a gazdálkodás piaci szabályozását adminisztratív-intézményi úton pótolja: Hubert ugyanis egy szervező iroda („szakosztály-centrale”) létesítését javasolta, s szerinte „Ez a szakosztály centrale venné át a tőkés, illetve a bank szerepének egy részét, de *míg a banknál a dividenda és a haszonrészesedés volt a barometer* (persze csak egyszer az évben), *addig a kommunizált üzemek mérője az időszaki jelentés lenne* (havonkint)”⁷ (az én kiemelésem – P. Gy.). Figyelemre méltó, hogy már ebben a tervezetben megfogalmazást nyert az a probléma, amely az árugazdasági kategóriák egyszerű elszámolási rovatokká degradálása és a vállalati-üzemi érdekeltség összefüggésében bekövetkezhet: „Nem csak a gyártásra, hanem a tényleges elszállításra is tekintettel kell lennünk, mert különben a gyár, hogy kimutatását polirozza, gyártását a szükségleten felül emeli, vagy drága dolgokat készít, az olcsókat elhanyagolja.”⁸ E gondolat jelentőségének mérlegeléséhez hozzásegít, ha emlékeztetünk azokra a súlyos feszültségekre, melyek „ómechanizmusunk” gyakorlatát kísérték – közismert, hogy az ötvenes években a vállalati tevékenység központi értékelése, elismerése a vállalati teljes termelési érték alakulása szerint adatott meg (a vállalati vezetők premizálása is ehhez kötődött), aminek többek között az is káros következménye volt, hogy a vállalatok érdekeltté lettek a magas anyagráfordítással, s lehetőleg drága anyagokból gyártható termékek arányának növelésében.

Az új ipari mechanizmusból egyúttal igen fontos következmény is származik a vállalati-üzemi irányításra nézve. Mivel a „kollektív gazdálkodás elemei, az üzemek” kiszakadtak korábbi horizontális összefüggéseikből, mert forrásaikhoz nem a piac közvetítésével (más üzemektől, vállalatoktól), hanem különböző központok révén és gazdálkodó szervük, az ágazati szakosztály döntése nyomán jutottak, egyúttal nagymértékben „leegyszerűsödtek” az üzemi szintű irányítás feladatai, funkciói is. A központi készletezés és újraelosztás, illetve az ágazati gazdálkodási rendszer keretei között az üzemek irányítása szűken vett szervezési-műszaki kérdéssé vált, aminthogy a „naturalizált vállalat” is kizárólag a gyártás funkciójára szorítottatott. Ezen leegyszerűsítés az iparpolitika határozott törekvése volt. Az üzemek irányításának új „modelljét” Varga Jenő fogalmazta meg korabeli brosúrájában. Eszerint az üzemek irányítása, általában véve, három fő feladatra bontható: a technikai vezetésre (amely természetesen a műszakiak gondja); a gazdasági irányításra, amely a tőkés rendben nem egyéb, mint „az egyes üzem olyan belekapcsolása az áruforgalomba, hogy az üzem minél nagyobb profitot hozzon”, amely tehát a szocializált iparban, a központi irányítás és anyaggazdálkodás révén megszűnik az üzemi irányítás funkciója lenni; és végül a munkafolyamat vezetésére, melynek lényege „a munkásságnak a termelés szolgálatára való szervezése és a munkások fegyelmezése”.⁹ Érdemes ezzel

⁷ „Az ipari üzemek produktivitásának és rentabilitásának ellenőrzése. Varga Jenő népbiztos irányítása alapján kidolgozta Hubert Emil.” PIA. 604. f. 2. cs. 12. Őe. 6. old.

⁸ Uo. 3. old. 4. pont.

⁹ Varga Jenő: Munkásigazgatás. A termelőbiztos, a munkástanács és a szakszervezet feladatairól. A Közoktatásügyi Népbiztosság Kiadása. Bp. 1919. 5–8.

kapcsolatban későbbi, elméleti tanulmányának fejtegetéseit idézni. Ott arra kereste a választ, vajon érett-e a proletariátus a bonyolult tőkés vállalatok irányításának megvalósítására? Válasza szerint rossz a kérdés, hiszen a szocializálások nyomán teljesen új képlet alakul ki, mert a kisajátítás „a proletár rendszer keretei között nem jelent egyet a vállalatvezetésben végbement pusztá személyi változással, nem korlátozódik az értéktöbbletnek vagy másképpen a többletterméknek a kapitalisták kezéből az egész társadalom kezébe való átmenetére, hanem magának a gazdasági rendszernek az átalakításában jelenik meg, melynek nyomán a tőkés vállalatirányítás legbonyolultabb funkciói feleslegessé válnak. A szocialista módon szervezett gazdaság körülményei között az árubeszerzésnél a vállalatvezetéssel szemben nem követelmény a piac ismerete, nem kell kereskednie, spekulációkba bocsátkoznia, senkit sem kell becsapnia. A számára szükséges nyers- és segédanyagokat más, az egész társadalom tulajdonába került vállalatoktól kapja. Az értékesítésnél nem kell a vevőket hajszolnia, sem reklámhoz folyamodnia, sem hitelezni, finanszírozni; a megszerzett áru szilárdan rögzített áron jön számításba. Az anarchiának a gazdasági életből való kiküszöbölésével a kereskedelmi vezetés mindinkább veszít jelentőségéből.”¹⁰ Mindennek nyomán pedig teljesen logikus a következtetés: az üzemek irányítóinak „igazi hatásköre a volt tőkés igazgatás harmadik terén érvényesül: a munkafegyelem megteremtésében. . . . A termelőbiztosnak és az ellenőrző munkástanácsnak is éppen ez képezi fő feladatát: a megszűnt kapitalista munkafegyelem helyébe megteremteni az új munkafegyelmet”.¹¹

Az üzemirányítás ezen „modellje” egyszersmind elvi alapokat nyújtott a kérdés korabeli szabályozásához, az iparpolitika vonatkozó konkrét döntéseikhez.

1919. március 25-én, kedden este, Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos ismertette a kormányzótanácsi testületnek „az ipari üzemek ideiglenes igazgatásáról és munkáellenőrzéséről” szóló kormányzótanácsi rendelet tervezetét”.¹² Az eseménynek van némi szimbolikus jelentése is: gondoljunk arra az egybeesésre, hogy alig több mint egy hónappal korábban jelent meg a Berinkey-kormány üzemi választmányokról szóló rendelete – a munkáellenőrzés mozgalmának leszerelésére –, melynek tervezetét éppen Rónai Zoltán fogalmazta meg.

Mindenesetre a IX. sz. rendeletben – mert erről folyt a vita március 25-én – olyan iparpolitika alapvetése fogalmazódott meg, amely nyilvánvalóan nem kedvezett a forradalom október–márciusi periódusában kibontakozó munkáellenőrzésnek. Az elrendelt széles körű tökekisajátítás, majd az ennek nyomán kiépülő ipari irányítási és gazdálkodási rendszer egyértelművé tették, hogy a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikai vezetése nem tartja célszerűnek egy átmeneti politika megvalósítását, ennél jóval gyorsabb és gyökeresebb átalakulást lát szükségesnek és megvalósíthatónak. A mozgalom jelentőségét, különösen azon munkásszervekét, melyek már a forradalom győzelme előtt megtörték a tőke vállalati gazdálkodás feletti hegemoniáját, természetesen nem lehetett teljesen figyelmen kívül hagyni. Ez lehetett az alapja annak, hogy a IX. sz. rendelet azon paragrafusai, melyek a szocializált üzemek irányítását szabályozták, egyszerre intézkedtek az egy-személyi vezetésről (a termelési biztos intézményével) és a munkáellenőrzés intézményes

¹⁰ E. Sz. Varga: Problemi i. m. 161.

¹¹ Varga Jenő: Munkásigazgatás . . . 9.

¹² A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 25-i ülése, PIA. 601. f. 1. cs. 2/a. öe. 14.

általánosításáról.¹³ Mint látni fogjuk, a kormányzótanácsi ülésen megvitatott tervezet címében szereplő „ideiglenes” jelző elsősorban a munkásellenőrzésre vonatkozott.

A rendelet szerint „Az ellenőrző munkástanácsok feladata a proletár munkafegyelem megteremtése, a dolgozó nép tulajdonának védelme és a termelő munka ellenőrzése.” Ugyanakkor „A köztulajdonba átvett üzemeket a Tanácsköztársaság szociális termelési népbiztossága által kinevezett termelési biztosok vezetik. . . . A termelési biztos a proletárság összességének képviselője abban az üzemben, amelynek élére állították.” Az „egész proletariátus vezetése és az illető üzem munkásságának ellenőrzése alá” helyezett üzemekben az állami tulajdonjogokat kifejező egyszemélyi vezetés elvét úgy érvényesítették, hogy a termelési biztos és az ellenőrző munkástanács közötti vita esetén – amíg a szociális termelési népbiztosság, mint felsőbb fórum dönt – a termelési biztos intézkedését kellett végrehajtani. Ha most alaposabban szemügyre vesszük az üzemirányítás két tényezőjének feladatait, meg kell állapítanunk, hogy csak a termelési biztos helyzete egyértelmű. A rendelet idézett formuláiból ugyanis logikusan következik, hogy a termelési biztos „feladata és kötelessége, hogy a népbiztosság, illetve a legközelebb megalkuló népgazdasági tanács által kiadott rendeletek végrehajtásáról és a proletariátus általános érdekeinek az érvényesítéséről minden egyes gyárban gondoskodjék. A termelési biztos létesít összeköttetést a népbiztosság és az egyes üzemek között”¹⁴ (az én kiemelésem – P. Gy.). Vagyis a termelési biztos az iparirányítási hierarchia utolsó láncszeme, a központi döntések üzemi végrehajtásának apparátusa. Ezzel szemben az ellenőrző munkástanács funkciói között vagy olyanokat találunk, melyek ellátásához megfelelőbb a gyári őrség, illetve a könyvvitelben járatos belső ellenőrök rendszeresítése, vagy pedig – így a „proletár munkafegyelem megteremtése” feladatkörben –, amelyre jellegénél fogva alkalmatlan. Kétségtelen mindenesetre, hogy „hatásköre” jóval szűkebb lett, mint március 21. előtt kivívott pozíciói voltak (ez még talán az üzemi választmányoknak megadott jogokkal összevetve is áll). Így míg a termelési biztos logikusan épül be a centralizált iparirányítás rendszerébe, addig az ellenőrző munkástanácsok e rendszer álláspontjáról tekintve felesleges tényezői az üzemi irányításnak, létesítésüknek nem lehetett egyéb alapja, mint az, hogy „A Kormányzótanács IX. sz. rendelete már az üzemek túlnyomó nagy részét munkástanácsok igazgatása alatt találta . . .”¹⁵ Az a tendencia tehát, hogy a gazdaságpolitikai vezetés – melynek az üzemirányítás kizárólag a hatékony végrehajtás kérdését jelentette – időközben végrehajtott korrekciói elsősorban a munkásellenőrzést sújtották, az egyszemélyi vezetés, a műszaki vezetés és az üzemek szakszervezeti ellenőrzése javára, szükségszerű volt, a centralizált direktív irányítási rendszer elkerülhetetlen következményeként hatott. Természetesen a munkásellenőrzés további visszaszorítása – vagy ahogy a korszakban fogalmazták, az ellenőrző munkástanácsok feladat- és jogkörének „precizírozása” – nem nélkülözhetette a szükséges, részben tapasztalati tényekre épülő érvanyagot. Ennek „kidolgozását” szolgáltatta az a feltűnően széles körű, a sajtót és különböző politikai fórumokat egyaránt megmozgató vita, amely 1919 májusától az üzemirányítás témakörében kibontakozott. A kérdés taglalásának szinte minden esetben az volt a konklúziója, hogy az irányítási rendszer gyenge pontja az üzem, és ezen belül is

¹³ Tanácsköztársasági Törvénytár. I. köt. Bp. 1919, 18–19.

¹⁴ Hevesi Gyula nyilatkozata. Vörös Újság, 1919. ápr. 9.

¹⁵ Uo.

kiváltképpen a munkáellenőrzés. Ezen az úton formálódott ki a munkáellenőrzés testületeinek kritikája, melynek főbb tematikus pontjai a következők voltak: a) az ellenőrző munkástanácsok nemcsak képtelenek a munkafegyelem megteremtése feladatának eleget tenni, de – mert a „választóiknak” kedvezni akaró munkástanácsstagok nem is akartak népszerűtlenné lenni – kifejezetten romboló módon hatottak a fegyelemre; b) az ipari termelés technológiája a műszaki vezetők utasításainak ellentmondás nélküli végrehajtását követeli, amit viszont az ellenőrző munkástanácsok testületi szervei rendszeresen megakadályoznak; c) az ellenőrző munkástanácsok váltak a bürokratizmus veszélyének fő hordozóivá is, mert tagjaik, ahelyett, hogy dolgoznának, az „irodában pipáznak”.

A kiindulópont, a kritikákban érvényesített törekvés azonban minden esetben közös volt: „Szükséges, hogy a gyárban a legfőbb rendelkező jog egy ember kezében legyen – úgy, ahogy ezelőtt a kapitalista tulajdonos kezében volt –, mert lehetetlen lenne a termelés rendjét biztosítani, ha több embernek is volna ugyanazon dolgok felől intézkedési joga vagy ha minden intézkedést előzetes tanácskozásnak kellene megelőzni.”¹⁶ E követelményhez viszont szorosan kapcsolódott a másik, melynek hangoztatása időben az egyik első figyelmeztetésként jelent meg a gyári „partikularizmus” jelenségének kórokozójaként is feltüntetett ellenőrző munkástanácsok számára: „Mindenekelőtt minden gyár munkásságának tisztában kell lennie azzal, hogy a gyár nem az ő sajátja, hanem az összproletariátus tulajdona is, hogy a termelést is nem a saját szempontjai, hanem az összproletariátus érdekei és szempontjai szerint kell vezetni. . . . Minden egyes gyárnak az összproletariátus termelést vezető intézményének kell alárendelve lenni. Ez az intézmény ma a szociális termelés népbiztossága . . .”¹⁷ Hevesi Gyulát Varga Jenő cikke követte, mely immár nevükön nevezve, a bürokratizmus elburjánzásának veszélyét hozta összefüggésbe az ellenőrző munkástanácsok tevékenységével: „a proletárdiktatúra elkerülhetetlenül szükségessé teszi, hogy az eddig produktív módon dolgozó proletárok egy hányadrésze közigazgatási funkciót végezzen, tehát tisztviselő válják belőle. . . . Szükségesnek tartjuk azonban nyomatékosan ráutalni arra, hogy ezt a szükségességet nem szabad túlzásba vinni. Nem szabad a munkásságból egy új, főlöselegesen nagy bürokratikus rétegnek kiemelkedni. . . . Akadnak vállalatoknál munkáellenőrző tanácsok, amelyek valamennyi tagjukat mentesítik a produktív munkától és csupán látszatra végeznek ellenőrző munkát”.¹⁸ Brosúrájából pedig kiderül, hogy a IX. sz. rendelet által a „termelő munka ellenőrzésére” vonatkozóan megfogalmazott feladat valójában nem illeti meg az ellenőrző munkástanácsokat, minthogy az – az irányítási rendszer jellegéből érthető módon – a központi szervek joga. Az üzemek munkásai által maguk közül választott testületek irányításba történő beavatkozásai ebben az összefüggésben „joggal” minősülhettek bürokratikus akadékoskodásnak: „Sok helyen az a szokás, hogy az ellenőrző munkástanács összes tagjai nem végeznek termelő munkát, nem dolgoznak a gyárban, hanem az irodában látszat-ellenőrzést gyakorolnak. . . . ezt az ellenőrzést a proletariátus összességének közegei, a Népgazdasági Tanács revizorjai végzik, akik minden üzemben

¹⁶ *Hevesi Gyula*: Munkarend és munkafegyelem a szocializált üzemekben. Népszava, 1919. ápr.

¹⁷ Uo.

¹⁸ *Varga Jenő*: Régi és új bürokrácia. Népszava, 1919. máj. 4.

szakszerűen ellenőrzik a könyvelés helyességét és minden visszaélést pontosan fel tudnak deríteni. Az ellenőrző munkástanács tagjainak a munkahelyükről való kivonulása és az irodákban való elhelyezkedése általában véve annál is helytelenebb, mert elidegeníti a munkástanács tagjait a gyárban dolgozó munkások tömegeitől, ami befolyásukat, igazi feladatkörükben, a termelés folytonosságának biztosításában és a munkateljesítmény fokozásában csökkenti. Óvakodni kell attól, hogy a munkásigazgatás címén a gyárakban egy felesleges új nagy bürokrácia keletkezzék.”¹⁹ Itt tehát már kezd körvonalazódni a munkásellenőrzés „jogállásának”, feladatkörének későbbi „precizírozása”, amennyiben burkolt (Hevesi) vagy explicit formában (Varga) kifejezést nyert az, hogy az üzemi testületek sem operatív, sem pedig az ellenőrzés szintjén nem vehetnek részt az irányításban, hiszen ezt az „összproletariátus érdekei és szempontjai szerint” a „proletariátus összességének közegei”-hez utalták. Varga Jenő mindezt kiegészítette azzal, hogy indokolatlannak és — „voltaképpen” feladatuk megoldása szempontjából — károsnak minősítette azt a gyakorlatot, hogy a munkástanácsok „függetlenített” szervként végezték tevékenységüket. Ezek nyomán az iparpolitikai vezetés azon törekvése válik kitapinthatóvá, hogy az ellenőrző munkástanácsokat, afféle „társadalmi bíróságokként”, az üzemek fegyelmi ügyeinek fórumává tegyék. Ezt a törekvést tükrözi a vegyipari munkások szakszervezeti vezetésének figyelmeztetése is, melyet június elején intéztek a hozzájuk tartozó vegyipari üzemek tanácsaihoz: „Az üzemek munkásellenőrzése nem azt jelenti, hogy a munkástanács tagjai ne vegyenek részt a termelőmunkában és ezért Szövetségünk végig fogja vizsgálni az összes vegyipari üzemeket abból a szempontból, hogy a munkástanácsok helyesen látják-e kötelességeiket és gondoskodtak-e arról, hogy rend és önkéntes fegyelem legyen mindenütt. . . . A munkástanács üléseit rendszerint a munkaidő után köteles megtartani és csak rendkívüli esetben tarthat ülést munkaidő alatt. A munkástanácsok kötelességük továbbra is az eddigi munkakörüket ellátni és nem szabad azt hinniük, hogy most már joguk van az irodában ülni és onnan irányítani az üzemek menetét.”²⁰ Az 1919. június 14–23. között lezajló tanácskongresszus továbblépett a munkásellenőrzés kritikájában, amennyiben itt mind a küldöttek, mind pedig a népbiztosok részéről olyan felszólalások hangzottak el, melyek azt is kétségbevonták — egyébként joggal —, hogy az ellenőrző munkástanácsok „maradék”-funkciójuknak, a munkafegyelem biztosításának meg tudnának felelni. Ezzel kapcsolatban elegendő Hevesi Gyula beszédéből idézni: „A munkástanácsok, elvtársaim, nem tudják a munkafegyelmet a szükséges mértékben fenntartani azért, mert hiszen az ő létezésük, mint munkástanácsé, minden pillanatban változások lehetőségének van kitéve; ha a munkástanács vagy termelési biztos erélyesebben lép fel a munkásokkal szemben a termelés érdekében, kiteszi magát annak, hogy az össz munkásság erre azonnal új munkástanácsot választ.”²¹

S e kijelentésnek nemcsak azért volt nagy jelentősége, mert — a korábbiakat figyelembe véve — ezzel expressis verbis kinyilvánított az üzemi ellenőrző munkástanácsok létének teljes céltalansága — a „legális mechanizmus” álláspontjáról —, hanem azért is, mert a tanácskongresszus, nagy figyelmet szentelve a munkateljesítmények aggasztó hanyatlásának, ezt elsősorban a szükséges munkafegyelem hiányának tudta be. Minthogy

¹⁹ Varga Jenő: Munkásigazgatás . . . , 12–13.

²⁰ Vegyipari Munkás, 1919. jún. 1.

²¹ Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója (a továbbiakban TOGYN) 87.

pedig az új munkafegyelem megteremtése és fenntartása az ellenőrző munkástanácsok feladata lett volna, a munkateljesítmények romlását is a munkáellenőrzés rendszerével hozták összefüggésbe.

Nem egy forrás tanúsítja, hogy a munkafegyelem valóban meglazult. A Tatabánya-felsőgallai munkástanácsnak például az alábbi felhívást kellett intéznie a munkásokhoz: „Az összes gépüzemeknél dolgozó úgy ipari mint napszámosmunkások szigorúan felhívottnak, hogy a munka megkezdésekor ne az újság olvasás legyen az első teendője, hanem a munka lelkiismeretes megkezdése.”²² A Lipták és Társa Építési és Vasipari Rt. szénbányászatának munkástanácsa június 21-én ugyancsak arra intette a szakszervezeti bizalmiakat, „hogy igyekezzenek mindnyájan oda hatni, hogy a jelenlevő vajúdat (a) munkátlansággal ne tegyék még elviselhetlenebbé”.²³ Kétségtelen, hogy egyes esetekben a munkafegyellemmel kapcsolatos problémák azzal függtek össze, hogy a munkástanácsok nem álltak hivatásuk magaslatán. Így a Rákospalotai Kötő- és Kötszövőgyár munkástanácsa 1919. április 17-i ülésén egyhangúlag elhatározta: „Tekintve, hogy úgy csütörtökön mint pénteken sok munkás elvtárs hiányzott, szombaton munkaszünet lesz, mert akkor előreláthatólag még többen fognak hiányozni s így a termelés egészen minimális lenne.”²⁴ A július 26-i ülésen jelen volt a termelési biztos is, aki – a jegyzőkönyv szerint – ismertette „a legutóbb tartott textilter üzembiztosok és munkás ellenőrző tanács és főbizalmiak közös ülése tárgyát, és ezzel kapcsolatban az itteni gyárunkra vonatkozó viszonyokat ismerteti és a látott tapasztalt hibák orvoslását kéri és sürgős elrendezését. Elsősorban a munkafegyelmet teszi szóvá, javaslatai: a) a munkás ellenőrző tanács tagok járjanak jó példával a munkások előtt, megbeszélést, tárgyalásokat a munkateremben, munkaidő alatt ne folytassanak, mivel munkás ellenőrző tanács üléseket hetenként kétszer-háromszor fogunk tartani”.²⁵ A szombathelyi Pohl-gépgyár termelési biztosa is arra hívta fel a munkástanács tagjait, „hogy minden csekélységért ülés összehívását ne provokálják, mert azáltal csak a termelést hátráltatják”.²⁶ Szinte a bukás pillanatában közölte a Vörös Újság a Népgazdasági Tanács VII. főosztályának figyelmeztetését az üzemi munkástanácsokhoz, mivel a „kiküldött revizorok több üzemben tapasztalták, hogy az üzemi munkástanácsok az órabéreket a munkásoknak nem a tényleg munkában töltött idő, hanem ennél több munkaóra szerint fizetik ki”.²⁷

Csakhogy ellenkező, „jó példák” is szép számmal voltak. A Salgótarjáni Acélgyár munkástanácsának elnöke kijelentette, „sokan valóságos naplopást űznek, minek következménye a termelés folytonos csökkenése, melyet ha meg nem akadályoznak, a proletariátus romlását idézi elő. Ezt meggátolandó javaslatot tesz, hogy a termelés fokozása céljából minden üzemben állítsák vissza az accord-rendszer, mert a jelenlegi viszonyok között csak ezzel látja visszaállíthatni a termelés múltbeli nagyságára való emelését”. A tanács ennek nyomán elhatározta, „hogy az accordbérek visszaállítását elvileg magáévá

²² PIA. 604. f. 2. cs. 45. öe. 23. l.

²³ PIA. 604. f. 2. cs. 32. öe. 8. l.

²⁴ A Rákospalotai Kötő- és Kötszövőgyár munkáellenőrzőtanácsának jegyzőkönyvei, PIA. 604. f. 2. cs. 40. öe. 4. l.

²⁵ Uo. 7. l.

²⁶ *Palánk István*: A Magyar Tanácsköztársaság iparpolitikája, az üzemek szocializálása Vas megyében, Savaria, 1963. I. k. 283.

²⁷ Vörös Újság, 1919. aug. 1. 6.

teszi és minden üzemnél — ahol ez lehetséges — keresztülviszi; az előmunkálatokkal az üzemvezetőket bízza meg”.²⁸ A Felten és Guillaume Kábelgyár Rt. munkástanácsa április 25-i ülésén szabályozta a gyár területén kívül dolgozó szerelők munkaidejét, munkarendjét, kijelentve, hogy „A szerelők munkakörüket vagy munkabeosztásukat önhatalmúlag meg nem változtathatják; e tekintetben mindenben a vezető mérnök utasításait tartoznak követni.”²⁹ Május 6-i ülésükön pedig — jóval megelőzve a központi szervek erre vonatkozó utasításait — részletes „gyári munkarendet” fogadtak el, mely a „munkáltatói” jogokat egyértelműen a termelési biztoshoz utalja („a munkástanács és a bizalmiak bevonásával”), kimondja, hogy „A mesternek jogában van a munkást figyelmeztetni, úgyszintén a bizalmi is köteles a munkást ellenőrizni, figyelmeztetni, valamint restség esetén a munkástanács fegyelmi bírósága elé állítani”, továbbá, hogy „mindenki a neki kiadott munkát elvégezni köteles, esetleges panasz okát csak a munka elvégzése után lehet a bizalmi útján a termelési biztosnak és munkástanácsnak előadni”. Határozatba foglalták azt is, hogy „privát ügyben mindenki kivétel nélkül a bizalmi útján a termelési biztos, vagy annak távollétében a munkástanács engedélyével távozhatik”.³⁰ Hasonló, a munkaidő betartását és az igazolatlan távollétek csökkentését célzó határozatokat hoztak április 9-i, illetve május 16-i üléseiken is.³¹ De a csepeli munkásvezetők példaadása is e sorban említendő: „a legutóbbi napokban sürgős municióberakás vált szükségessé — írta a csepeli »Proletár« 1919. április 27-i száma — s minthogy erre nem volt kéznél megfelelő számban segédmunkáserő: az összbizalmi testület az ellenőrző munkástanáccsal és a termelési biztossal együtt kivonult a téglagyár mellett levő municióraktárhoz és bevagonírozott 80 vagon municiót”.

A „jó” és „rossz” példákat persze nem azért sorakoztattuk fel, hogy egy mérleg serpenyőibe helyezvén megmérjük, melyik oldal a súlyosabb. E dokumentumokat pusztán azért idéztük, hogy érzékeltessük: a munkafegyelem meglazulása és a munkástanácsok tevékenysége között korántsem volt olyan szoros — és főként nem a munkástanácsok újraválaszthatóságából következő — összefüggés, mint azt a korabeli gazdaságpolitikai vezetők állították. Bizvást mondhatjuk, hogy a munkásellenőrzés kritikájának ez az ága inkább a — köznapi értelemben vett — ideológia tárgykörébe sorolható, mely ideológia a centralizált iparirányítás és az üzemi testületi irányítószervek tevékenységének „harmonizálásához” nyújtott eszközt, de amely összhangot az üzemi munkástanácsok tevékenységi körének beszűkítésével, önállóságuk felszámolásával törekedtek biztosítani.

Megerősít e nézetünkben a munkásellenőrzés kritikájának másik ága, melynek alapjául a munkástanácsok és az üzemek műszaki vezetői, illetve tisztviselői közötti konfliktusok szolgáltak. Varga Jenő május 23-i cikkében kifogásolta, hogy „Akadtak gyári munkástanácsok, amelyek hivatásukat félretéve és hatáskörüket túllépve, önkényesen és meggondolatlanul eltávolítottak mérnököket az üzemből. . . . *Ma munkásigazga-*

²⁸ A Salgótarjáni Acélgvár ellenőrző munkástanács 1919. júl. 21-i ülésének jkv.-e, PIA. 657. f. 5/2. óe. II. k. 315–317. l.

²⁹ OL Z 476.

³⁰ Uo. A termelési biztos, a munkástanács és az összbizalmi testület együttes, 1919. máj. 6-i ülésének jkv.-e.

³¹ Uo. Az ápr. 9-i ülés jegyzőkönyvét közli: *Sárközi Zoltán*: Munkástanácsi jegyzőkönyvek a Magyar Tanácsköztársaság idejéből. Levéltári Közlemények, 37. évf. (1966) 1. sz.

tás van és ebben a testi munkásoknak kell, hogy a vezető szerep jusson! Ebbe a tisztviselőknek bele kell nyugodni. Viszont a munkásoknak be kell látni azt, hogy értelmetlenség és a proletáralom ellen való bűn, ha *technikai* dolgokba meggondolatlanul beleszólnak, ha a termelés technikai részében nem engedelmeskednek annak a mérnöknek vagy vegyésznek, aki ehhez legjobban ért és ebbe intézkedni hivatott.”³² Hevesi Gyula másfél héttel később megjelent írása is azt hangoztatta, a munkástanácsok „nem szabad, hogy gátlólag, vagy késleltetőleg befolyásolják az arra hivatott szakemberek műszaki intézkedéseinek érvényre jutását”.³³ Különösen a baloldali mérnököket sértette az „önkényeskedés”. Hogy ezt jobban megérthessük, szükséges egy a korszak iparpolitikájában igen hatásosnak bizonyult szemléletre utalnunk. A baloldali érzelmű, politikailag tudatos szakértelmiség számára ugyanis 1919. március 21. „régóta álmodott ideáljának” gyors megvalósulását jelentette, „ami a mérnök úttörő szerepét a kommunista társadalomban érthetővé teszi”.³⁴ Nézete szerint a politikai-hatalmi fordulattal és a tökéletes magántulajdon kiterjedt megszüntetésével „egy csapásra” elhárultak mindazon akadályok, melyek a műszaki-technikai racionalitás érvényesülését csak sokszoros közvetítésekkel s így torzítva tették lehetővé. Tovább erősíthette ezen illúziókat, ha az üzemekben felmerülő kérdéseket az ipari gazdálkodás legális mechanizmusának tükrében szemlélte, hiszen e rendszerben, mint láthattuk, az üzemi irányítás problémája valóban „a fizika és kémia törvényeinek a gyártásban való alkalmazására”³⁵ redukálódott. Érthető ezért, hogy a jelzett konfliktusok megítéléséhez esetünkben az szolgál mértékül, hogy „A kommunista rend pedig nem jelent egyebet, mint azt, hogy ezentúl megszűnik minden üzleti spekulációnak a lehetősége és a termelésben a műszaki tudományok a maguk teljes tisztaságában vezető szerepet fognak játszani.”³⁶ S e szemlélet hatásában jóval szélesebb körben hatott, mint amennyire a „technikusok társadalma” kiterjedt, hiszen gyökerei visszanyúltak a közelmúlt háborújának minden gondolkodó agyat megmozgató élményéhez, a régi rend, a „politika” végsőkéig vitt irracionálisának tömeges méretű ösztönös vagy tudatos tagadásához. Ezt bizonyítandó hadd idézzem az olvasó emlékezetébe Ilja Ehrenburg életrajzi könyvének egy részletét, melyben a szerző egy 1916 elején, a párizsi Rotonde-ban, majd Modigliani lakásán lezajlott vitát ismertet. Ehrenburg, Rivera, Modigliani, Max Volosin és társaik ugyanis a háborúból való kiút és a jövő lehetőségeit vitatták, igyekezve azt is megfogalmazni, milyen változásokat hoz majd az új békeidő a háború előttihez képest. A számunkra legizgalmasabb gondolatokat Fernand Léger fejtette ki: „A háború hamarosan véget ér. A katonák nem akarnak tovább harcolni. . . Újra fel kell majd építeni a lerombolt vidékeket, országokat. Azt hiszem, a politikusokat elkergetik: csődbe jutottak. A helyükre mérnököket, technikusokat ültetnek, talán munkásokat is . . .”³⁷ A sorrend nem véletlen, mint ahogy az sem véletlen, hogy a „természettörvények” képére formált társadalom eszméje, melyet mérnökök és techniku-

³² Varga Jenő: Munkások és tisztviselők, Vörös Újság, 1919. máj. 23.

³³ Hevesi Gyula: A tudomány és technika szerepe a kommunista társadalomban. Szociális Termelés, 1919. jún. 4, 4.

³⁴ Hoffmann Imre: A szociális termelés gazdasági szükségessége. Szociális Termelés, 1919. jún. 4., 5.

³⁵ Uo.

³⁶ A műszaki tudományok munkásaihoz! AMOSz, I. évf. 1. sz. 1919. máj. 1., 1.

³⁷ I. Ehrenburg: Emberek, évek, életem. Gondolat Könyvkiadó, 1963. I. köt. 188.

sok („talán munkások”) irányítanak – amely tehát absztrakt és szélsőséges ellentette a csődbe jutott korai imperializmusnak, a válságba került tőkés világrendnek – éppen a magyar forradalomban, az egyik első szocialista kísérlet aktív műszaki értelmiségében talált erős visszhangra. A társadalmi, gazdasági és politikai feltételeket számításon kívül hagyó utópia természetes velejárója volt az is, hogy a mérnökök fölöttébb nagy türelmetlenséggel kezelték a műszaki tudományok „vezető szerepe” érvényesülésének akadályait, így az ellenőrző munkástanácsok „okvetetlenkedéseit”. Az AMOSZ 1919. június 1-i taggyűlésén hozott határozat kimondta: „A kommunista állam alapja a több és jobb termelés. *Ezt pedig csak szakemberek szervezhetik és vezethetik.* Ezen szakemberek felruházandók az üzemek gazdaságos megszervezéséhez és azok műszaki vezetéséhez szükséges teljes hatáskörrel.”³⁸ (az én kiemelésem – P. Gy.) S hogy mindez valóban az ellenőrző munkástanácsokkal szemben nyert megfogalmazást, azt elég egyértelművé teszi Pfeifer Ignác ezen taggyűlésen elhangzott előadása. Pfeifer a Vörös Hadsereg példájára hivatkozott, ahol csak rövid ideig volt fenntartható a „bizalmirendszer”, majd kijelentette, „A baj csak az, hogy míg a Vörös Hadseregnél az első balsiker 24 óra leforgása alatt bizonyossá tette, hogy rendet kell teremteni, addig a kommunista termelés rendjén ennek a szükségnek a megértése nem olyan hirtelen.”³⁹

A bírálatoknak persze számos jogos mozzanata volt. Kétségtelen, hogy az ipari termelés az irányításban – különösen a közvetlen termelési folyamatok szempontjából – parancsnoki és nem „bizalmi” (vagyis testületi) rendszert követel. Az is bizonyos, hogy a Tanácsköztársaság több üzemében nem valósult meg a „törvénykezés” és „végrehajtás” idő- és fórum szerinti indokolt kettéválasztása. De épp ilyen bizonyos az is, hogy mindebben a munkásellenőrzésnek igen csekély szerep jutott. Az az ellentmondás ugyanis, amely az iparpolitikai vezetést a munkástanácsok fokozottabb ellenőrzésére, jogaik szigorú korlátozására készítette, valójában nem a műszaki értelmiség és a munkástanácsok, hanem a centralizált irányítás és az üzemek „alulról” szabályozott testületi szervei között feszült; utóbbiak valóban alkalmatlanok voltak a központi döntések végrehajtásának feladatára. Véleményem szerint ez a feszültség volt a tényleges magva a rendszer korrigálásával kapcsolatos törekvéseknek. Ezt tanúsítja egyébként a Forradalmi Kormányzótanács május 17-i vitája is, ahol Kun Béla – meglehetősen gyenge érveket felsorakoztatván – gyakorlatilag magára maradt a munkásellenőrzés rendszerének védelmében. A vita Varga Jenő kérdése kapcsán bontakozott ki – hogy ti. „hozzájárul-e a kormányzótanács ahhoz, hogy a központokban a tisztviselőkből ne legyen ellenőrző tanács” –, majd így folytatódott:

Rónai: Ha mindenütt marad a munkásellenőrzés rendszere, a tisztviselők brüszkírozása szabotálásra készítetné a tisztviselőket.

Erdélyi, Kun, Rónai, Hevesi rövid felszólalása után.

Bajáki: A gyárakban is a munkástanácsok hatáskörét pontosabban kellene megszabni, mert ott is előfordul, hogy helytelen intézkedésekkel befolyásolják a termelést. Ezt rendeletileg kellene kiadni.

³⁸ AMOSz, I. évf. 4. sz. 1919. jún. 25., 1.

³⁹ Uo. 5.

- Kun: Ha ez a felfogás jut érvényre, akkor vissza kell csinálni a szocializálást. Tisztában voltunk azzal, hogy a munkáellenőrzés átmenet a munkásigazgatáshoz. Tudjuk, hogy a munkáellenőrzés nem tökéletes. Ez egy szükséges átmeneti állapot. Nem lehet mindent rendeletekkel csinálni. El kell menni a köznép férfiaihoz, érintkezni kell a tömegekkel s akkor a bajokat meg tudjuk szüntetni. A tömegekkel való érintkezés, a szakszervezetek bevonása ezekbe: ez a módja a dolog elintézésének.
- Bajáki: A termelőbiztos a munkástanács alá tartozik-e vagy fölé? A munkástanácsok megakadályozzák a termelőbiztosok intézkedését. Állandó tanácskozás folyik a gyárak java részében. A munkástanácsok hatáskörét precizírozni kell.
- Varga: A baj az, hogy sok rendeletet adunk ki. A Népszava egyszer ír róla, pedig ezt újra meg újra kellene magyarázni. Füzeteket kellene kiadni. Kellene egy kis füzet a termelőbiztosokról és a munkástanácsokról szóló rendeletről és ezt tíz-húsz példányban minden szocializált üzemhez el kellene juttatni. Megrendelést csak egy helyen lehessen tenni, hogy ilyen problémák ne zavarják a munkástanácsokat.
- Rónai: Meg kell kezdeni a munkásigazgatást, meg kell csinálni a kerületi termelőtanácsokat, mert a fő baj az, hogy a gyárak mindig abban a hiszemben vannak, hogy a gyár az illető gyár tulajdonosáé. (Ellentmondások.) Ha nem is tekintik jogilag tulajdonosának, de bizonyos gyári partikularizmus ki van fejlődve.⁴⁰

A vitában jóval határozottabban jelentkezett tehát a munkáellenőrzés szerveinek hatáskörét beszűkítő, sőt, részben a rendszer felszámolását célzó követelés, mint az ellenvélemény, mely szükséges rosszként kérte elviselni az „átmeneti állapotot”,⁴¹ illetve olyan megoldást javasolt, ami egyrészt közvetlenül nem megoldás („tömegekkel való érintkezés”), másrészt pedig ugyancsak a munkáellenőrzés visszaszorítását eredményezi („szakszervezetek bevonása”).

Összegezvén mindazon vélt vagy valódi tényeket, melyek a munkáellenőrzés rendszerének visszaszorítását indokolhatták, a Tanácsok Országos Gyűlésén alakult ki a majdan rendeleti úton érvényesített korrekció, amely a gyári „partikularizmus”, az „új

⁴⁰ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. máj. 17-i ülése, PIA. 601. J. 1. cs. 20. öe. 4–6. 1. A jegyzőkönyvet közli: A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 6/a. k. Kossuth Könyvkiadó, 1959. 504–505.

⁴¹ „A munkáellenőrzés egy szükséges rossz; . . . A munkáellenőrzés csupán átmenet a munkásigazgatáshoz.” (Kun Béla előadássorozata a pártprogram módosításáról, 4. előadás, 1919. máj. 19. A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai, 6/a. k. 517). Minden okunk megvan azt feltételezni, hogy Kun Béla az átmeneti politikának inkább csak a frázisait tette magáévá. Előadásában, felszólalásaiban és cikkeiben rendszeresen találkozhatunk az „átmenet” szóval, anélkül, hogy ennek konkrét tartalma akárcsak részben megvilágítást nyert volna. Szovjet-Oroszországban a munkáellenőrzés az átmeneti-államkapitalista gazdaságpolitika és -szabályozás osztálytartalmának meghatározója volt, amelynek tehát a termelési eszközök radikális kisajátítása által teremtett, az ipar egészét felölelő szocialista szektorban semmi értelme nincs. A Tanácsköztársaság vállalat- illetve üzemirányítási szervezetének – de az egész iparirányítási rendszernek – az ellentmondásossága (vagy ennek egy mozzanata) éppen abban állt, hogy egyszerre akarták működtetni a munkáellenőrzést (az „előiskolát”) és a munkásigazgatást (a „végleges” rendszert), de ez is csak a jelszavak szintjén volt így, hiszen a gyakorlati intézkedések az előbbi felszámolását s az utóbbi (az egyszemélyi, központi irányításnak felelős vezetés) megerősítését szolgálták.

bürokrácia”, a munkafegyelem gyengesége stb., munkásellenőrzésnek köszönhető jelenségeinek felszámolására volt hivatott. Varga Jenő javaslata szerint „Egyfelől a termelőbiztosok hatáskörét el kell majd választanunk a technikai vezető hatáskörétől, másfelől az ellenőrző munkástanácsok hatáskörét is meg kell majd némileg szorítanunk és a szakszervezeteket is be kell vonnunk a termelés organizációjába . . . az üzemi munkástanácsba beledelegáljuk — amint azt a szakszervezetekkel is megbeszéltük — a szakszervezetek egy kiküldöttjét is, aki ott az egész proletárközösség érdekét fogja képviselni az egyes üzem munkásságának speciális érdekeivel szemben.”^{4 2} A munkástanácsok Hevesi Gyula szerint sem tudják a munkafegyelmet fenntartani, sőt, az volt a véleménye, hogy „a munkafegyelemnek a fenntartása még a munkástanácsok közvetítésével is tulajdonképpen a szakszervezetek érdeme, és a szakszervezeteknek a feladata, annyiban, amennyiben az eddig is megtörtént és ma is megtörténik. A munkástanácsoknak a hatását a munkafegyelem fenntartására olyan módon igyekszünk fokozni, hogy szakszervezeti kiküldöttek is bekerülnek az egyes üzemek munkástanácsaiba.” A továbbiakban pedig olyan átalakítást tartott szükségesnek, hogy a termelési biztost a szakszervezetnek felelős szakszervezeti biztossal helyettesítsék, míg a műszaki vezetést a központi irányításnak közvetlenül felelős személyek végezzék. A későbbiek szempontjából figyelemre méltó, hogy Hevesi beszédében — amellett érvelve, hogy a termelési biztosok kiválasztásában immár fontosabb lehet a szakmai felkészültség mint a politikai szempont — kijelentette, „Ebben a pillanatban már alig van számításba vehető üzem, amelyben még attól kellene tartani, hogy a volt kapitalista tulajdonosok nagyobb kárt tudnának a termelés menetében, bonyolításában okozni.”^{4 3}

A korrekció lényege tehát: egyrészt az egyszemélyi vezetés megerősítése összekapcsolva a műszaki vezetők szerepének határozottabb kidomborításával (ez elsősorban annak a gyakorlatnak ellenében szólt, hogy a termelési biztosokat sokszor az illető gyárak munkásai közül választották, legalábbis a népbiztosok szerint), másrészt az ellenőrző munkástanácsok szakszervezeti „gyámkodás” alá helyezése. A gazdaságpolitikai vezetésnek ez utóbbi törekvése igen kedvező fogadtatásra talált a szakszervezeti vezetők körében. A szakszervezetek ugyanis maguk is igyekeztek az üzemek irányítását minél inkább ellenőrzésük alá vonni. Idéztük már a vegyipari szakszervezet munkástanácsokhoz intézett felhívását, amely már ezt a gyakorlatot tükrözi. A bányászok szakszervezetének vezetősége már a forradalom első napjaiban úgy határozott, hogy „A munkástanács tagjainak csak az választható meg, aki szervezetének legkevesebb hat hónap óta tagja.”^{4 4} Böhm Vilmos a szaktanács áprilisi ülésén kijelentette, hogy az üzemek irányításában „A szakszervezeteknek kell döntő befolyást biztosítani; a szakszervezet legyen az a kiválasztó, amely a legjobb szakembereket állítja az üzem élére.”^{4 5} Önálló szólam volt a munkásellenőrzés kritikájában a szakszervezeti vezetők, s ebben egy politikai megfontolás is nagy szerepet játszott. A pártegyesülés nyomán a szakszervezetek hatalma, politikai és gazdasági jelentősége meghatározódott. Igazi „riválisuk” a gazdaság terén a munkásellenőrzés volt, hiszen e szovjet-típusú szervek tevékenységi köre a gyakorlatban sok helyütt kiterjedt

^{4 2} TOGYN. 27–28.

^{4 3} TOGYN. 87.

^{4 4} Mi a teendő? Bányamunkás, 1919. ápr. 8., 3.

^{4 5} Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 5. sz., 38.

olyan funkciókra – gondolunk az üzemi beszerzési csoportok megszervezésére és irányítására, a vörös hadsereg gyári munkásszázadainak szervezésére, általában a „helyi” szociálpolitikai munkára –, melyek a szakmai szövetségek új, vagy éppen tradicionális funkciói voltak, melyeken tehát e szervezetek hatalma, a munkásokra gyakorolt befolyása felépült. Egyértelműen kimutatható, hogy a szakszervezeti tömegbázist kikezdő üzemi-vállalati munkásteületek bírálatában ez cseppet sem mellékes szempont. Jászai Samu május végén publikált cikkében így értékelte a polgári demokratikus forradalom eseményeit a szakszervezetek álláspontjáról: „A szakszervezetek pedig, noha fennállásuk alatt még soha sem nyertek hasonló nagy tömegeket, mint a forradalom óta, *lényegében mégis krízis előtt állottak*. A szervezetekbe betódult új tömegek sok esetben teljesíthetetlen követelésekkel léptek föl. . . . A krízist fokozták a hosszú háború szomorú következményei. Az élelmezési és ruházatkodási bajok, a nagy munkanélküliség és bizonytalanság. *A szakszervezetek vezetői nem voltak már urai a helyzetnek*. Kollektív szerződések és mindenféle egyezmények összeomlottak. *A gyárakban és kerületekben munkástanácsok alakultak, amelyek gyakran a szakszervezetek megkerülésével döntöttek bérkérdésekben*”^{4 6} (az én kiemelésem – P. Gy.). A szakszervezeti bürokráciának tehát minden oka megvolt arra, hogy ne nézze jó szemmel a március 21. előtti, számukra igen veszélyes – mert létalapjukat támadó – munkáellenőrzés mozgalmának maradványait. Az a törekvésük, hogy az ipari üzemek feletti hatalmukat visszanyerjék, ugyancsak jóval a március 21-i fordulat előtt kezdődött, hiszen nem kétséges, hogy az üzemi választmányok rendszeresítése (melyek a Népszava idézett szavai szerint is „törvényes gyári bizalmiteületek” voltak), már ezt a célt szolgálta. S e törekvés most „kedvező” feltételeket talált az új ipari irányítási rendszerben, mely ugyancsak az üzemi munkástanácsok demokratikus testületeinek visszaszorítását igényelte, s amely testületeket a gazdaságpolitikai vezetés június–júliusban mintegy „tálcán” kínálta a szakszervezeti vezetésnek. Jászai egy korábbi cikke (május 24-ről) azonos javaslatot fogalmazott meg, mint amelyet a népbiztosok közöltek majd egy hónappal később a tanácskongresszuson: „Kívánatos, hogy az üzemi munkástanácsok tagjai egyszersmind a szakszervezetek bizalmi emberei legyenek. Ez utóbbiak tegyenek a gyakran tartandó értekezleteken jelentést arról, hogy miképpen folyik a termelés. Ha a jelentések úgy szólnának, hogy egyes üzemekben a termelés körül zavarok vannak, akkor a szakszervezetek megbízottai intézkedjenek. Kívánatos továbbá, hogy az üzemek ellenőrző szerveibe a szakszervezetek is delegálhassanak képviselőket.”⁷ Nyilván összhangban volt e törekvésekkel a vas- és fémmunkások szövetsége vezető testületeinek május 29-i együttes ülésén hozott határozat is, amely egyrészt kimondta „hogy a szakszervezetek föladatait, munkakörét elsősorban maguk a szervezetek jogosultak megállapí-

^{4 6}J. S.: A szakszervezetek föladatai a kommunista társadalomban. Az átmenet. Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 7. sz. (máj. 31.) 49. Hasonló gondolatok olvashatók a bizalmi szerepét tagláló írásában: „A bizalmi, ha jól betölti hivatását, a jövőben nemcsak a munkásoknak és a szervezetnek, hanem a szocialista társadalomnak is bizalmasa lesz. *Működési köre az üzemi munkástanácsok alakításával látszólag csökkent, de ez csak átmeneti jelenség* (kiemelés tőlem – P. Gy.). Egyébként pedig a legtöbb üzemben, igen helyesen, a bizalmiak sorából választották az üzemi munkástanácsok tagjait.” (J. S.: A szakszervezetek föladatai a kommunista társadalomban, III. rész. Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 9. sz. (jún. 14.), 65).

⁷J.: Mik a teendőink? Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 6. sz. (máj. 24.)

tani”, másrészt károsnak ítélte „ama törekvéseket, amelyek a szakmai szervezetek helyett az üzemi szervezetek létesítését célozzák”.⁴⁸

A Tanácsköztársaság iparszervezési politikája, s nem utolsósorban Kun Béla azon taktikája, hogy a pártnak a szakszervezeti bürokráciától való megtisztítását olyan követelés hangoztatásával érje el, miszerint „az egész termelés a szakszervezeteken nyugodjék”, teljessé tette a szakszervezetek iparirányítási monopóliumát. A Népgazdasági Tanács 1919. június 11-i választmányi ülésén határozatot hoztak az üzemi tanácsokról. E határozat kimondja, hogy a Népgazdasági Tanács az üzemi munkástanácsok egészére, vagy egyes tagjaira új választást rendelhet el, a választásoknál a szakszervezeti küldötteknek jelen kell lennie; megtiltja az üzemi munkástanácsoknak, hogy függetlenített szervként tevékenykedjenek (hetenként felváltva egy kijelölt tanács tag kivételével); az üzemek munkáját a szakszervezetek „repülő bizottságainak” ellenőrzése alá helyezte.⁴⁹ A választmány határozatát Dovcsák Antal 1919. július 7-i körirata ismertette és magyarázta az üzemi szervezeteknek. A köriratban foglalt indoklás hangsúlyozta, „A proletár-termelés fokozása érdekében szükséges munkafegyelem szempontjából még a látszatát is kerülni kell annak, hogy jelenleg az üzemek élén álló elvtársak a munka nélkül élő kapitalisták utódai, hanem igenis továbbra is részt vesznek képességüknek és gyakorlatuknak megfelelő produktív munkában.” Elismeri a munkástanácsok ellenőrző jogát, de ezt csak a munkaidőn kívül, rendszeres időközökben tartandó értekezleteken gyakorolhatják, „melyeken a termelési biztos, az üzem műszaki vezetője, vagy más ezzel megbízott beszámol az elmúlt ülés óta történt eseményekről és előadja a legközelebbi jövőre vonatkozó előirányzatot. Az ellenőrző munkástanács tagjainak jogában áll az ülésen az üzem bármely részletére kiterjedő felvilágosítást kérni”. Vagyis most már elvileg is a március 21. előtti üzemi választmányok „betekintési” jogára korlátozták az ellenőrző munkástanácsokat, amit csak megerősít az a további formula, hogy „A határozat szerint kijelölt, a produktív munka alól felmenthető egy munkástanács tag kötelessége a személyzet jóléti ügyeiben (!) teljes erejével közreműködni, amennyiben pedig ez teljes munkaidejét nem foglalná le, tartsa kötelességének, hogy ez alatt az idő alatt se részesüljön munkanélküli jövedelemben, hanem végezzen valamilyen hasznos munkát.”⁵⁰ A július 9-én jogszabállyá emelkedett határozat⁵¹ szakszervezeti „értelmezése” még messzebb ment: így a Magyarországi Cipész- Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakegyesületének központi vezetősége szerint „az üzemi tanácsok *hat havonként újraválasztandók* s felváltva csak egy tagja vonható el a munkától, aláírások, vagy egyéb teendők elvégzése végett. *Az üzemi tanács tagjai csak a szakszervezet hozzájárulásával választhatók meg és meg nem felelés esetén, bármikor elmozdíthatók.* A bizalmi testület kiépítése és a munkafegyelem megteremtése a legközelebbi feladat. Fegyelmi eszközök: 1. szó- és írásbeli megdorgálás. 2. más munkanemre való helyezés. 3. panaszbizottság elé való utalás. 4. azonnali elbocsátás és a szakszervezetből való kizárás”⁵² (az én kiemelésem – P. Gy.).

⁴⁸ Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 8. sz., 62.

⁴⁹ Szociális Termelés, 1919. jún. 18., 43.

⁵⁰ A Népgazdasági Tanács III. főosztályának 687/el.n./1919–III. sz. körirata, 1919. júl. 7. PIA. 604. f. 2. cs. 2. óe.

⁵¹ A Népgazdasági Tanács 78. N. T. sz. rendelete, Tanácsköztársaság, 1919. júl. 10.

⁵² A központi vezetőség 1919. jún. 12-i ülésének jkv.-e, PIA. 665. f. 26. óe. 57–58.

Mindehhez még három megjegyzést szeretnék fűzni. Az iparpolitikai vezetés, mint látható, üzemi szinten is azt a doktrínér politikát követte, mely a gazdasági viszonyok erőltetett ütemű átalakítása érdekében a politikai-társadalmi feltételek nagyon is indokolt mérlegelésétől teljesen eltekintett, a „tudományos üzemvezetés”⁵³ az új irányítási rendszerrel leginkább összhangban levő programját hirdetve. Az ebből fakadó türelmetlenség, mellyel az üzemirányítás problémáit kezelték (s jórészt felnagyították) sajátos módon rokon szemléleti vonásokat fed, mint amelyeket Alliquander Ödön 1931-ben publikált könyve tükröz. Alliquander ugyanis, kissé nevetséges módon, alapos számításokat eszközölt arra nézve, hogy „a proletárdiktatúra tartama alatt üzemi tanácsban való részvétel, bizalmi eljárások, bányauzemek ellenőrzése, anyag és élelmiszerek felkutatása és beszerzése, vörösőrségi szolgálat stb. címen mulasztott” 93353 műszak hány vagon szén kiesését jelentette.⁵⁴ Nevetséges azért, mert 1918–1919 forradalmak korszaka volt, mely forradalmak nagy tömegeknek először nyújtottak keretet politikai-hatalmi aktivitásra, s amely forradalmak nem utolsósorban ezen aktivitás nyomán győzhettek vagy éppen buktak el. Nem kétséges, hogy ezen újszerű demokratikus hatalmi gyakorlat formái eleinte szükségképpen határozatlanok, „folyékonyak”, amint az is szükségszerű volt, hogy a testületi munka (a törvénykezés) és az operatív döntések fóruma, funkciója (a végrehajtás) egybemosódjék, szükségszerű volt az új szovjet-típusú szervek szakszerű vezetését sértő „önkénteskedése” stb. Ezzel szemben a türelem – a forradalom létérdeke. Mértékadónak tartjuk e problémákra vonatkozóan Lenin gondolatait: „A mai szovjet intézmények és azok a gazdasági szervezetek, amelyeket az ipari munkásellenőrzés fogalma jellemez, még az erjedés, a teljes kiforratlanás szakaszában vannak. Ezekben a szervezetekben persze túlsúlyban van, hogy úgy mondjam, a vitatkozás vagy gyűlésezés a gyakorlati munkával szemben. Másképp ez nem is lehet, mert a nép új rétegeinek a társadalmi építésbe való bevonása nélkül, a mostanáig alvó nagy tömegek aktivitásának felébresztése nélkül szó sem lehet semmiféle forradalmi átalakításról. A végeérhetetlen viták és a végeérhetetlen gyűlésezések – amiről olyan sokat és olyan gyűlölködve ír a burzsoá sajtó – a társadalmi építésre még teljesen felkészületlen tömegek szükségszerű átmenete, átmenet a történelmi téliálmóból az új, történelmi alkotásra.”⁵⁵ A Tanácsköztársaság gazdaságpolitikai vezetése azonban kész tervek és receptek birtokában, gyors átalakulásra törekedve nem tartotta szükségesnek a lépéstartást ezen átmenettel; épp a munkásellenőrzés kapcsán „bürokratizmusra”, sőt, „új kizsákmányolás” veszélyére hivatkozva hozott intézkedései maguk növelték leginkább a rendszer bürokratizmusát. Kisebbségben maradt az a vélemény, mely „A termelés hanyatlását nem pusztán a rettenetes nincstelenségnek, hanem annak tulajdonítja, hogy az átalakulás egészen váratlanul érte a munkásságot. A munkástanácsok és a termelőbiztosok tájékozatlanok a feladataik-

⁵³ Lásd: *Hevesi Gyula*: Tudományos üzemvezetést! Szociális Termelés, 1919. júl. 20., 3.

⁵⁴ *Alliquander Ödön*: Magyarország bánya- és kohóipara az 1912–1926. években. Bp. 1931. 111.

⁵⁵ „A Szovjethatalom soronlevő feladatai” c. cikk fogalmazványa (1918. márc.), Lenin Művei, 27. k. Szikra Kiadó, 1952. 204. Hasonló gondolatot vet fel Varga Jenő, az AMOSz 1919. máj. 29-i taggyűlésén: „... meg kell érteni, hogy ez a borzasztó nagy változás, mely itt történt, hogy ti. egy elnyomott osztályból uralkodó osztály lett, ez a változás egyes munkásrétegeknél egyes gyárakban bizonyos túlkapásokra vezetett” (AMOSz, I. évf. 4. sz. 16. old.). Ez a megértés azonban a későbbiek szempontjából csak múló epizód maradt.

ban.”⁵⁶ Mint ahogy a munkásellenőrzés körüli vitákban fel sem vetődött az a tény, hogy az előzmények nélkül, március 21. után szerveződött munkástanácsok többsége csak papíron működött, aminek tipikus példájaként kezelhető a debreceni hajlítottbútor-gyár fél napig funkcionált „munkásellenőrzése”.⁵⁷

Másrészt látnunk kell, hogy annak a szakszervezeti politikának, amely „alkalmasnak látszott, hogy konkrét intézkedések nyelvére lefordítva a szakszervezetek reális problémáit megoldja, és megteremtette a szükséges légkört a szakszervezeti oppozíciónak, ha nem is a szétzúzására, de visszasoportosítására”,⁵⁸ megvolt a fonákja is. Ugyanis amíg megkönnyítette a baloldali érzelmű szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőkkel az együttműködést, az iparirányítás egészében érvényesítve a szakszervezetek hegemoniáját, egyúttal megerősítette az oppozíció befolyását is. Szentgyörgyi Pál – aki Révai Józseffel vitázva vaskos kérdőjelekkel illette a tanácsrendszer és a párt létjogosultságát – május 31-én publikált cikkében a dolog lényegére tapintott: „Nézetem szerint a proletárdiktatúrában a politikai irányítás volna a szakszervezetek egyik főadata. . . . a párt betöltötte szerepét, ameddig politikai pártok léteztek. Ma csak proletárok léteznek s ezzel mindennemű párt létjogosultsága megszűnt. Nem úgy a szakszervezeteké. *Ha már koncedálják, hogy termelési és munkaügyi kérdésekkel foglalkozzanak, mi más ez mint politika?* Hiszen a jövő politikája csaknem kizárólag ezekkel a kérdésekkel fog foglalkozni!”⁵⁹ (az én kiemelésem – P. Gy.) Írta Szentgyörgyi mindezt két héttel azután, hogy Kun Béla előadta szakszervezeti koncepcióját. Propper Sándor, a szakszervezeti ellenzék egyik közismert vezetője, már csak a következtetést vonta le június 28-i cikkében: „Egyetlen hatalom van ma az országban: a szervezett munkások hatalma s egyetlen komoly gyűjtőmedencéje a proletárságnak: a szakszervezetek.”⁶⁰

S utóljára a munkásellenőrzéssel kapcsolatban folytatott politika azon következményére kell utalnunk, hogy a munkástanácsok szűkebb keretek közé szorítása kedvezőbb feltételeket biztosított a tőkés érdekeltségek – a centralizált irányítási rendszer révén amúgyis ellenőrizhetetlenné vált – tevékenységének. Vállalati-üzemi szinten ugyanis az illegális mechanizmusnak két – egymástól persze csak részben elválasztható – mozzanata volt: az egyik az, hogy a vállalati forma alkalmazkodóképesnek bizonyult az őt elvileg tagadó új irányítási rendszerben, letét az elkülönültségi viszonyok jelenségei, illetve a tipikusan vállalati, vagyis az áru-pénzviszonyokhoz kapcsolódó érdekeltég megnyilvánulásai bizonyítják; a másik mozzanat – s ez részben alapjául szolgált az előbbinek – az állami tulajdon és tőkés birtoklás kettőssége volt, vagyis az, hogy a Tanácsköztársaság számos szocializált iparvállalatát a tulajdonuktól jogilag megfosztott tőkés érdekeltségek tartották ellenőrzésük alatt, e vállalatok-üzemek eszközeivel sajátjukként gazdálkodtak.

⁵⁶ Kovács Sándor felszólalása a vegyipari munkások szövetsége országos tanácsának július végi ülésén, Vegyipari Munkás, 1919. aug. 1., 4.

⁵⁷ A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban, 1919. Dokumentum-gyűjtemény. Az MSZMP Hajdú-Bihar megyei bizottságának kiadása. 1959. 263–264.

⁵⁸ Kende János értékelte így Kun Béla szakszervezeti koncepcióját (A szakszervezetek szerepe a Tanácsköztársaság államában, Párttörténeti Közlemények, 1974/4. sz. 85).

⁵⁹ Szentgyörgyi Pál: Szakszervezet és párt szervezet, Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 7. sz. (1919. máj. 31.), 54.

⁶⁰ Propper Sándor: A Szakszervezeti Tanács reformjának jelentősége, Szakszervezeti Értesítő, XVI. évf. 11. sz., 82.

Дьёрдь Петери:

Конфликт „научного управления заводом” и рабочего контроля в 1919 г

(Резюме)

Статья, которая является одной главой книги, стоящей перед выходом в свет, занимающейся промышленной политикой социалистической революции в Венгрии в 1919 г., рассматривает созданную Венгерской Советской Республикой новую систему управления экономикой на уровне предприятий. Два момента темы: с одной стороны судьба формы предприятия в оформляющейся системе хозяйствования и с другой стороны в первую очередь противоречия между единоличным и корпоративным управлениями предприятиями-заводами. Руководство Советской Венгерской Республики экономической политикой стремилось осуществить коренное преобразование промышленной системы, которая имела два важных, друг с другом тесно связанных элемента: а., вертикальное перераспределение хозяйственных функций на ущерб предприятий и в пользу вновь созданных центральных органов отраслей; б., натурализация экономических отношений, то есть – в промышленности – ликвидация горизонтальных связей раньше самостоятельных единиц предприятий, посредством центрального создания резервов и перераспределения производственных условий. Всё это было равно ликвидации хозяйственной формы предприятий, или замене с новой структурой, состоящей из всемогущих центров отраслей и из заводов, редуцированных на функцию производства. В этих рамках в управлении предприятиями-заводами логическим образом выдвинулся на передний план исполнительный аппарат центральных мероприятий, то есть комиссар производства, воплощающий единоличное управление напротив контролирующего рабочего совета, как корпоративная форма, унаследованная от движения «захвата заводов» буржуазно-демократической революции. Поэтому, по мнению автора, определяющей основой дискуссии по вопросу ухудшения производительности индустриальной работы, и «дисфункциональности» рабочего контроля, которая развёртывалась с мая 1919 г., а также юридического переурегулирования, умоляющего круг действий демократических рабочих корпораций, оказалась система отраслевого хозяйствования, ликвидировавшего самостоятельность предприятий, вернее самую предприятий и централизованное управление промышленностью, в полной мере прекратившее урегулирование путём рынка.

György Péteri:

**The Clash of “Scientific Plant Management”
and Worker Control in 1919**

(Summary)

The paper, a chapter of a book on the industrial policy of the 1919 Hungarian Soviet Republic, analyzes the role of the enterprises in the new economic management system established during the brief existence of the socialist system. The two main issues of this study: the place of the enterprise form in the new economic system, and the problems of the enterprise- and plant management concentrating on the contradictions between one-man and collective management. The economic policy makers of the Soviet Republic attempted a radical transformation of the industrial economic system. This transformation can be characterised by two closely connected processes: a) the vertical redistribution of the economic functions in favor of the newly established centers of the various industrial branches at the expense of the enterprises; b) the creation of new types of economic relations free of commodity and money through such measures as the elimination of horizontal contacts among formerly autonomous enterprise units by the central stockpiling, redistribution of the

material means of production. All of these meant the elimination of the former enterprise-based economic system and its replacement by a radically new pattern. Within this new system only the omnipotent industrial branch centers and the plants, limited merely to production functions, existed. Thus, it is understandable that the executive apparatus of the centrally organized directive mechanism, i.e. the so called commissar of production had become far more important than the Soviet of Workers' Control. The latter, which was the collective management form, inherited from the "factories' occupation" movement of the bourgeois democratic revolution, lost ground to the power of the commissars of production. This study analyzes the debate that began in the press and in the leading political bodies of the Soviet Republic about the deficiencies of the plant management in May 1919. The main conclusion of this debate was that these deficiencies as well as the worsening intensity and productivity of industrial labor could be attributed to the system of workers' control. This system was thought to be too broad and too disutilitarian for productive purposes by the contemporary economic policy makers. Hence several decisions were made to limit their functions and powers and expand those of the commissars of production controlled by the corresponding trade unions.